REALIZĂRI RECENTE ALE ISTORIOGRAFIEI NOASTRE PRIVIND MIŞCAREA MUNCITOREASCĂ DIN PERIOADA 1918—1921 ŞI CREAREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

DE

ION AGRIGOROAIEI

Istoriografia românească a obţinut, după insurecţia naţională antifascistă, realizări de seamă într-un domeniu în cea mai mare parte neglijat — din motive asupra cărora nu ne oprim aici — de către cercetarea istorică antebelică. Însuşindu-şi concepţia materialismului istoric, numeroşi cercetători au elaborat un număr considerabil de articole, studii, volume etc., care analizează diferite aspecte ale apariţiei şi dezvoltării mişcării muncitoreşti şi socialiste, ale activităţii Partidului Comunist Român. În ultimii ani, rezultatele obţinute în această direcţie sînt remarcabile, ca urmare a acumulărilor din cei peste 26 de ani de la Eliberare, a lărgirii bazei documentare şi, în special, a abordării problemelor istoriei mişcării muncitoreşti de pe o poziţie *consecvent* ştiinţifică, fără exagerări şi fără aprecieri unilaterale. S-au obţinut succese, ce merită a fi subliniate, în sensul analizării istoriei mişcării muncitoreşti, a partidului comunist în contextul vieţii economice, politice şi sociale generale a ţării, în strînsă legătură cu activitatea celorlalte forţe revoluţionare, democratice şi progresiste. Factorii interni şi externi, obiectivi şi subiectivi au fost apreciaţi în mod just, într-o măsură bine determinată, înlăturîndu-se exagerările şi absolutizările manifestate într-o anumită perioadă. Au fost subliniate tradiţiile revoluţionare ale mişcării muncitoreşti şi socialiste din ţara noastră, a fost înfăţişată, în adevăratele ei dimensiuni, lupta maselor populare, a întregului popor, pentru eliberarea socială şi naţională, s-a urmărit aprecierea activităţii diferiţilor militanţi prin prisma contribuţiei rolului pe care l-au jucat în fiecare etapă a mişcării revoluţionare, în fiecare perioadă a vieţii lor.

Este în curs de elaborare o serie nouă de *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România*, din care au apărut mai multe volume [1]. Au văzut lumina tiparului cinci tomuri de presă muncitorească şi socialistă ce cuprind un material

---

[1] Seria a fost deschisă în 1966 de volumul *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România 1916—1921*, Editura politică, Bucureşti. Recent a apărut *Documente privind începuturile mişcării muncitoreşti şi socialiste din România (1821—1878)*, Editura politică, Bucureşti, 1971.

impresionant, atît prin volumul cît şi prin semnificaţia sa[2]. În ultimii doi ani, cercetările din acest domeniu al istoriei patriei au fost aprofundate. Împlinirea a 50 de ani de la crearea Partidului Comunist Român a constituit un prilej deosebit pentru completarea şi clarificarea problemelor majore ale istoriei mişcării noastre muncitoreşti. Au apărut numeroase articole în publicaţiile de specialitate, lucrări cu caracter monografic ce reprezintă, în cea mai mare parte, rezultatul unor cercetări îndelungate, permanente, reflectînd stadiul în care ne aflăm în direcţiile respective. Era şi firesc ca mişcarea muncitorească de la sfîrşitul primului război mondial, lupta pentru crearea Partidului Comunist Român, importanţa istorică a acestui eveniment, să se fi bucurat de o atenţie specială din partea cercetătorilor[3].

Ne vom referi, în cele ce urmează, la trei lucrări cu caracter monografic şi de mare întindere care tratează, *în special*, tocmai aceste aspecte[4]. Cîteva constatări sînt valabile, în egală măsură, pentru toate volumele aflate în discuţie. Ele au apărut sub egida Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. Apoi — şi faptul trebuie subliniat în mod deosebit — ele sînt rezultatul unor cercetări colective, iar autorii sînt cunoscuţi pentru preocupările lor îndelungate, pentru contribuţiile la elucidarea unor aspecte ale problemelor reluate, completate cu datele şi concluziile cele mai recente în volumele de faţă. Chiar şi numai aceste constatări constituie o garanţie că ne aflăm în faţa unor realizări importante ale istoriografiei noastre, fapt pe deplin confirmat şi de analiza conţinutului lor.

Un merit deosebit al autorilor constă în tratarea mişcării muncitoreşti în contextul situaţiei generale a ţării în perioada, atît de plină de frămîntări şi prefaceri, a războiului şi în cea imediat următoare acestuia. Această încadrare s-a făcut nu numai prin introducerea unor capitole sau paragrafe privind situaţia economică, socială şi politică ci, în special, printr-o tratare permanentă a mişcării muncitoreşti în legătură organică cu evoluţia celorlalte evenimente interne, fără a fi neglijaţi nici factorii externi. S-au făcut o serie de precizări absolut necesare înţelegerii mişcării

[2] Prin apariţia, în 1971, a tomului *Presa muncitorească şi socialistă din România 1917—1919*, a fost „acoperită", din acest punct de vedere întreaga perioadă 1865—1919.

[3] Spaţiul limitat nu ne permite să cităm articolele referitoare la mişcarea muncitorească din perioada 1918—1921, la crearea P.C.R., apărute cu prilejul semicentenarului în diferite reviste. Indicăm aici numerele revistelor care conţin, în mod deosebit, asemenea materiale: „Lupta de clasă", nr. 4, 1971; „Anale de istorie", nr. 1, 2 şi 3 din 1971; „Studii" nr. 3, 1971; „Revue Roumaine d'Histoire", nr. 3, 1971; „Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Series historia", fasc. 1, 1971; „Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi, Istorie", fasc. 1, 1971; „Revista arhivelor", nr. 2, 1971 ş.a.

[4] Clara Cuşnir-Mihailovici, Florea Dragne, Gheorghe Unc, *Mişcarea muncitorească din România 1916—1921. Crearea Partidului Comunist Român*, Editura politică, Bucureşti, 1971 (525 pagini); Nicolae Goldberger (coordonator), Florea Dragne, Olimpiu Matichescu, Constantin Mocanu, Nicolae G. Munteanu, Gheorghe Surpat, Gheorghe Unc, *Greva generală din România—1920*, Bucureşti, 1970 (469 pagini); Ion Popescu-Puţuri, Augustin Deac, Gheorghe Matei, N. G. Munteanu, Florian Tănăsescu (a mai colaborat Marin Stănescu), *Crearea Partidului Comunist Român (Mai 1921)*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1971 (641 pagini). Şi alte lucrări apărute recent conţin, într-o măsură mai mare sau mai mică, referiri la mişcarea muncitorească din perioada 1918—1921, la crearea P.C.R. Astfel, volumul *P.C.R. în viaţa social-politică a României 1921—1944* (Editura militară, 1971) este deschis de studiul *Crearea Partidului Comunist Român — rezultat firesc al dezvoltării social-politice a României*; lucrarea *Purtători de flamuri revoluţionare* (Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1971, autori: Ion Popescu-Puţuri şi Titu Georgescu) ne oferă aspecte din activitatea desfăşurată de militanţi revoluţionari ai clasei muncitoare şi în perioada avîntului revoluţionar de după primul război mondial.

muncitoreşti, activităţii partidului socialist. Astfel, s-a stabilit stadiul de dezvoltare a societăţii româneşti în perioada analizată, problemele fundamentale ce se cereau a fi rezolvate [5]. Chiar dacă unele aspecte mai pot fi încă discutate — şi e firesc să fie aşa — apreciem în mod deosebit modul în care au fost făcute observaţiile în legătură cu desăvîrşirea unităţii de stat a României, cu situaţia economică şi socială din Transilvania în preajma războiului [6], cu caracterul participării României la primul război mondial [7], cu poziţia mişcării socialiste faţă de întregirea ţării [8]. În ce priveşte ultima chestiune, sînt discutate documente deosebit de edificatoare. Congresul organizaţiilor social-democratice din Transilvania, desfăşurat la Sibiu, la 19—20 ianuarie 1919, s-a declarat de acord cu poziţia adoptată de socialiştii transilvăneni care „la Adunarea Naţională de la Alba-Iulia, în concordanţă cu voinţa întregului neam românesc, au votat pentru unirea tuturor românilor". Congresul a constatat că „unirea poporului românesc într-un singur stat independent este o necesitate istorică, bazată pe dreptul de liberă dispoziţie al tuturor popoarelor" [9]. Se scoate în evidenţă că socialiştii români, salutînd înfăptuirea unităţii de stat, aveau în vedere necesitatea transformărilor revoluţionare viitoare în noul cadru naţional, reproducîndu-se, şi aici, documente semnificative. Socialiştii români din Transilvania declarau: „Şi noi care am luptat pînă acum şi am jertfit muncă fără preget pentru dezrobirea atît naţională cît şi socială a neamului românesc, nu putem uita de trecut şi nu ne putem împotrivi atunci cînd e vorba de realizarea dezrobirii naţionale. Dar am făcut-o aceasta şi pentru ca mai tîrziu atît mai uşor să putem lupta pentru nimicirea oricărei stăpîniri de clasă şi pentru înfăptuirea societăţii socialiste" [10]. Partidul socialist din România, în declaraţia sa de la 13 februarie 1919, arăta că partidul unit pe întreaga ţară are menirea „să ducă înainte lupta clasei muncitoare din noua Românie (în sensul de România, stat naţional unitar — A. I.) spre realizarea idealului ei socialist de dezrobire de sub apărarea burghezo-capitalistă. România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine" [11]. Am insistat asupra acestui aspect deosebit de important pentru a sublinia meritele lucrărilor de care ne ocupăm, mai ales că peste aceste documente s-a trecut — chiar în ultimii ani — prea uşor.

Autorii celor trei volume, încadrînd mişcarea muncitorească în contextul situaţiei interne, au acordat importanţa cuvenită reformelor elaborate în perioada respectivă, schimbărilor survenite în viaţa politică. Subliniem interpretarea atentă, nuanţată, a acestor aspecte, evidenţierea laturilor, consecinţelor pozitive precum şi a limitelor generate de caracterul de clasă, izvorîte din „litera" şi din modul lor de aplicare. Se arată că reformele au răspuns unor necesităţi obiective ale societăţii româneşti, elaborarea lor fiind grăbită de lupta maselor populare, în condiţiile specifice acelor ani. „Viaţa politică a ţării — se arată în *Greva generală din România 1920* — a fost dominată atunci de două mari reforme: reforma electorală şi cea agrară. Legiferată în decembrie 1918, reforma electorală a constituit un progres faţă de perioada anterioară. Ea a desfiinţat sistemul electoral cen-

---

[5] *Mişcarea muncitorească...*, p. 11—19; p. 103 şi următoarele; p. 130 şi următoarele; *Greva generală* p. 5—32; *Crearea Partidului Comunist Român...*, p. 101—127; 216 şi următoarele etc.

[6] *Mişcarea muncitorească...*, p. 18—19.

[7] *Ibidem*, p. 20.

[8] *Ibidem*, p. 191—192; *Crearea Partidului Comunist Român...*, paragraful *Desăvîrşirea unităţii de stat a României, cadru superior de dezvoltare a mişcării muncitoreşti* (p. 97—101) ca şi întreg capitolul al IV-lea intitulat: *Confruntări politice în România întregită. Rolul istoric al clasei muncitoare şi al partidului ei în viaţa social-politică.*

[9] *Mişcarea muncitorească...* p. 191.

[10] *Crearea Partidului Comunist Român...*, p. 100—101.

[11] *Mişcarea muncitorească...*, p. 192.

zitar şi a proclamat votul universal, egal şi secret, lărgind astfel posibilitatea maselor de a se manifesta pe arena politică. Cu toate acestea, reforma electorală a avut un caracter ciuntit. Egalitatea politică era limitată de inegalitatea social-economică, de legile care permiteau guvernelor să instaureze starea de asediu şi cenzura, să suprime libertăţile cetăţeneşti"...[12]. Şi în continuare: „În ceea ce priveşte reforma agrară, clasele dominante, satisfăcînd revendicarea esenţială a ţărănimii, au reuşit să frîneze înfăptuirea alianţei muncitoreşti—ţărăneşti. O caracteristică a vieţii politice a României din perioada analizată o constituie apariţia unor schimbări în raporturile de forţe în sînul claselor dominante. Legiferarea unor reforme, şi în special a reformei agrare, impuse de condiţiile social-economice obiective şi de luptele revoluţionare, au ascuţit conflictele din cadrul claselor dominante. Astfel, reforma agrară a slăbit poziţiile economice ale moşierimii, a redus rolul jucat de această clasă în viaţa politică şi socială a ţării. În schimb, (am fi preferat expresia *în acelaşi timp* — A. I.), a întărit proprietatea şi situaţia burgheziei săteşti, a capitaliştilor din agricultură şi poziţiile lor politice în sistemul partidelor claselor exploatatoare. Ca rezultat al creşterii rolului industriei şi al posibilităţilor mai largi deschise pentru dezvoltarea ei, burghezia industrială s-a impus tot mai mult în cadrul coaliţiei burghezo-moşiereşti, şi-a consolidat propriile poziţii economice şi politice" [13].

În afară de reforma agrară şi electorală, „s-a proclamat egalitatea în drepturi a tuturor cetăţenilor, indiferent de naţionalitate, şi s-a admis apariţia de publicaţii şi funcţionarea de şcoli în limbile naţionalităţilor conlocuitoare. Aceasta nu a însemnat însă încetarea politicii de discriminări şi persecuţii naţionale; clasele exploatatoare de toate naţionalităţile promovau vrajba şovină, naţionalismul, pentru a-şi asigura exploatarea maselor de toate naţionalităţile" [14].

Apreciem, de asemenea, în mod deosebit, tratarea diferenţiată a concepţiilor existente în cadrul claselor dominante, privind refacerea şi căile de dezvoltare ale economiei româneşti [15]. De altfel, a fost introdus — şi faptul trebuie subliniat — un paragraf intitulat *Concepţiile şi poziţia partidelor politice burgheze şi moşiereşti faţă de problemele de bază ale dezvoltării României în noua etapă istorică* şi altul ce se ocupă cu *Poziţia clasei muncitoare şi a partidului ei politic faţă de problemele fundamentale ale României.* Se scoate în evidenţă că „spre deosebire de partidele burgheze şi moşiereşti, care militau pentru păstrarea vechilor rînduieli într-un cadru burghez mai mult sau mai puţin democratic, Partidul socialist era singura forţă politică din ţară care s-a pronunţat şi a militat nu numai pentru revendicări cu caracter general-democratic, menite să aducă o îmbunătăţire substanţială a nivelului de viaţă al maselor, ci şi pentru schimbarea radicală a societăţii româneşti, aşezarea ei pe temelii noi, socialiste, în măsură să asigure propăşirea nemaiîntîlnită pînă atunci a întregului popor" [16].

Judicioase ni se par aprecierile referitoare la rezultatele primelor alegeri, organizate pe baza noii reforme electorale, în condiţiile avîntului revoluţionar, ale întăririi mişcării democratice şi socialiste. „Parlamentul rezultat din alegeri, cu toate limitele sale, a reunit pentru prima oară reprezentanţi din toată ţara. El constituia, într-o accepţie mai largă, o victorie a democraţiei" [17]. Este scos în

---

[12] *Greva generală...*, p. 25.

[13] *Ibidem*, p. 26.

[14] *Mişcarea muncitorească...*, p. 143.

[15] *Crearea Partidului Comunist Român...*, p. 104—105; *Greva generală...*, p. 26; *Mişcarea muncitorească...*, p. 135—136.

[16] *Crearea Partidului Comunist Român...*, p. 118—119.

[17] *Ibidem*, p. 230. Se arată că un act semnificativ în acest sens a fost alegerea, ca preşedinte al Senatului, a lui Paul Bujor. Se poate aminti aici şi alegerea lui Nicolae Iorga ca preşedinte al Adunării Deputaţilor în şedinţa din 9 decembrie 1919, în locul lui Al. Vaida-Voevod, numit prim-ministru. În discursul rostit cu acest prilej, N. Iorga arăta necesitatea votării imediate a reformelor democratice.

evidenţă şi faptul că în guvernul Blocului parlamentar (decembrie 1917—martie 1920) au intrat intelectuali de prestigiu, oameni politici, cu vederi democratice ca Ion Borcea, Ion Cantacuzino, N. Lupu ş.a., care au iniţiat unele măsuri în favoarea maselor largi populare. Înlăturarea guvernului Blocului parlamentar, formarea guvernului Al. Averescu marchează începutul contraofensivei cercurilor reacţionare împotriva tendinţelor de democratizare a vieţii politice româneşti impuse de masele populare [18].

Analizînd, pe larg, acţiunile clasei muncitoare din perioada premergătoare creării P.C.R., autorii celor trei volume insistă în mod deosebit asupra procesului de clarificare ideologică din mişcarea socialistă. Sînt puse în evidenţă momente importante ale avîntului revoluţionar, documente programatice semnificative asupra cărora lucrările anterioare nu au insistat în măsură suficientă („Declaraţia de principii" din 9/22 decembrie 1918, conferinţa Partidului socialist din mai 1919, formarea Consiliului general al partidului la sfîrşitul aceluiaşi an, activitatea parlamentară a deputaţilor socialişti ş.a.). În acelaşi sens, amintim şi faptul că autorii acordă o deosebită atenţie activităţii de unificare a mişcării socialiste în urma desăvîrşirii unităţii de stat, proces ce presupunea nu numai înlăturarea greutăţilor de natură organizatorică, ci şi clarificarea ideologică, stabilirea programului, tacticii, pe baza învăţăturii marxist-leniniste, în conformitate cu cerinţele fundamentale ale României postbelice [19].

Acţiunile clasei muncitoare din perioada respectivă (şi în special greva generală din octombrie 1920), au fost înfăţişate în toată amploarea lor, *pe întregul teritoriu al României de atunci*, aceasta constituind încă un element pozitiv al lucrărilor de faţă în raport cu cele anterioare [20]. De altfel, monografia ce are ca obiect greva generală din 1920, prezintă evident şi alte elemente calitative noi faţă de cea apărută în 1960. Amintim, de exemplu — spaţiul limitat nu ne permite să ne ocupăm de toate aceste elemente — modul în care este analizată poziţia diferitelor forţe politice faţă de greva generală, plecîndu-se de la premisa că „fiind un eveniment aşa de important şi cu asemenea implicaţii, partidele politice şi-au manifestat, în felul lor, atitudinea de aprobare sau de respingere, sub diferite explicaţii, din unghiul de vedere al intereselor pe care le apărau, al poziţiilor lor de clasă" [21]. A fost lărgită informaţia şi s-a introdus un paragraf, foarte interesant, referitor la ecoul grevei generale din România peste hotare [22].

Lucrările prezentate aici, scoţînd în evidenţă condiţiile interne ale mişcării muncitoreşti, acordă importanţa cuvenită legăturilor şi influenţelor externe, analizează luptele sociale din România şi crearea P.C.R. în contextul avîntului revoluţionar pe plan internaţional, a victoriei Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, a înfiinţării Internaţionalei a III-a, cu toate implicaţiile respective.

Se conturează, cu pregnanţă, ideea că înfiinţarea P.C.R. reprezintă rezultatul unui îndelungat proces de maturizare a mişcării noastre muncitoreşti şi socialiste, că în perioada imediat următoare războiului, crearea partidului marxist-leninist constituie o necesitate izvorîtă, în primul rînd, din realităţile interne.

Lupta pentru transformarea partidului socialist în partid comunist, în perioada ce a urmat grevei generale, intensificarea procesului de clarificare ideolo-

---

Ţara, declara noul preşedinte al primului parlament de după război, „cere cît mai repede îndeplinirea unei opere largi de reforme care să atingă curajos toate domeniile vieţii naţionale...". Vezi „Dezbaterile parlamentare. Adunarea Deputaţilor" în „Monitorul oficial", partea a III-a, nr. 8 din 11 decembrie 1919, p. 69).

[18] *Ibidem*, p. 236—239.

[19] *Ibidem*, p. 232—236 ; 244—260 ş.a. ; *Mişcarea muncitorească...*, p. 223, 321—332 ; *Greva generală...*, p. 156—157 etc.

[20] *Mişcarea muncitorească...*, p. 295—296, 300—301, 374—375 ş.a. *Greva generală...*, vezi localităţile indicate de indicele geografic la p. 464.

[21] *Greva generală...*, p. 180 şi următoarele.

[22] *Ibidem*, p. 433 şi următoarele.

gică, lucrările Congresului din mai 1921, importanța istorică a creării P.C.R. sînt analizate pe larg [23]. Volumul *Crearea Partidului Comunist Român...* conține și un capitol privind poziția diferitelor cercuri ale opiniei publice românești față de acest eveniment, ecoul său intern și internațional [24].

În cele trei lucrări, este prezentată cu multă grijă activitatea militanților clasei muncitoare, subliniindu-se meritele lor într-un moment sau altul al acestei perioade pline de frămîntări, precizîndu-se și limitele manifestate în acțiunile concrete ori în discuțiile cu caracter teoretic.

Fără a ne fi propus să analizăm aici toate realizările obținute de autorii respectivi, am încercat să evidențiem ideea că ei au reușit (utilizînd un amplu material documentar, acordînd o mai mare atenție unor izvoare înainte neglijate etc.), să ne prezinte lucrări deosebit de interesante, care se detașează de cele apărute pînă acum, referitoare la mișcarea muncitorească de la sfîrșitul primului război mondial, la crearea P.C.R. Desigur, anumite aspecte mai pot fi discutate, se pot face unele observații privind organizarea materialului, unele mici nepotriviri se cer a fi înlăturate [25] ș.a.

Subliniind meritele lor deosebite, dintre care am menționat, pe scurt, doar cîteva, considerăm că lucrările prezentate aici constituie realizări importante ale istoriografiei noastre actuale. A fost reluată și analizată, de pe poziții consecvent științifice, în perspectiva largă de care dispunem astăzi, una din problemele majore ale istoriei patriei : condițiile istorice și importanța creării Partidului Comunist Român.

---

[23] Aproape 120 pagini în *Crearea Partidului Comunist Român...* și cca. 110 în *Mișcarea muncitorească...*

[24] *Crearea Partidului Comunist Român...* p. 447 și următoarele.

[25] Tratarea mai unitară a unor capitole și paragrafe ar fi contribuit, poate, la înlăturarea fragmentării discuției. Din acest considerent, credem că în *Crearea Partidului Comunist*, Capitolul X *Sub semnul internaționalismului proletar. Relații externe ale Partidului socialist român* se putea trata împreună cu capitolul V *Crearea Internaționalei a III-a*. Formularea capitolului al III-lea : *Începutul perioadei de radicalizare a mișcării muncitorești*, nu ni se pare cea mai fericită, deoarece o considerăm prea generală. În *Mișcarea muncitorească...*, se afirmă (la p. 223) că Consiliul general al Partidului socialist s-a creat în noiembrie 1919, iar în *Crearea Partidului Comunist Român...* că s-a creat în decembrie 1919 (p. 232—233). În prima lucrare (p. 326—327) se menționează că au fost aleși în mai 1920, 20 de deputați socialiști în Cameră și doi deputați în Senat ; în a doua (p. 290) se arată că socialiștii au obținut cu acest prilej 21 mandate pentru Cameră și un mandat pentru Senat ș.a.